

mi, zaznaczając ponadto występowanie wielu nie sprecyzowanych przepisów, wywołujących niezadowolenie podatników.

Cała publikacja odznacza się przejrzystością w hierarchizacji faktów, istotnych w rozstrzygnięciu kwestii prawnych, dotyczących nauczania religii w szkołach. Została napisana językiem zrozumiałym, nawet dla czytelników spoza środowiska prawniczego.

Opracowanie i zestawienie przepisów prawa, dotyczących różnych dziedzin życia społecznego, może służyć pomocą różnym grupom społecznym w zapoznaniu się z nowymi rozwiązaniami prawnymi. Na podkreślenie zasługuje również fakt, iż redaktorami pracy są wybitni znawcy przedmiotu, którzy profesjonalnie zajmują się prawem wyznaniowym i są znawcami przepisów prawnych dotyczących innych dziedzin prawa. Publikacja nawiązuje do prawa międzynarodowego, prezentując stanowisko tolerancji religijnej oraz aspekt aksjologiczny przedstawionych zagadnień. Czytelników powinny zainteresować przede wszystkim aktualne zagadnienia dotyczące zabezpieczenia praw i obowiązków wiernych w szkołach. Przedstawione opracowanie jest podstawą dobrego zrozumienia i właściwego korzystania z ustawodawstwa wyznaniowego. Bardzo cenny jest również zamieszczony zestaw materiału źródłowego, nadający publikacji praktyczne zastosowanie.

Ks. Stanisław Tymosz

Ks. Seweryn Ś w i a c z n y, *La disolución del vínculo en el matrimonio de los no bautizados: Ejercicio de la potestad Pontificia* (Cuadernos doctorales. Derecho Canónico, Derecho Eclesiástico del Estado, 16), Facultad de Derecho Canónico, Instituto Martín de Azpilcueta, Universidad de Navarra, Pamplona 1999, s. 65-125

1. W serii *Cuadernos doctorales*, wydawanej przez Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Navarra w Pamplonie, ks. S. Świaczný opublikował streszczenie swojej rozprawy doktorskiej, którą obronił na tymże Wydziale w dniu 19. 06. 1998 r. Jej promotorem był poważany i znany specjalista w zakresie prawa małżeńskiego Juan Ignacio Bañares, profesor tegoż Wydziału. W dysertacji Autor podejmuje zagadnienie rozwiązania węzła w przypadku małżeństwa osób nieochrzczonych i próbuje dokonać jego prawnego usystematyzowania. Struktura metodyczna i merytoryczna pracy jest jasna i logiczna. Na streszczenie składają się: wstęp, dwie części, wnioski końcowe, bibliografia i dokładny spis treści całej pracy.

2. Pierwsza część (s. 65-92) ma charakter historyczny. Autor w dużym skrócie prezentuje kształtowanie się interesującego go problemu w pierwszym tysiącleciu chrześcijaństwa. Punktem wyjścia jest analiza wypowiedzi św. Pawła z *Pierwszego*

Listu do Koryntian (7, 10-16), która później stała się podstawą doktrynalną tzw. przywileju Pawłowego. Następnie interpretuje niektóre komentarze Ojców Kościoła i pisarzy chrześcijańskich do tego tekstu.

Postanowienia synodów, soborów i niektórych papieży pierwszego *millennium* Kościoła dowodzą dużego rygoryzmu dyscyplinarnego w odniesieniu do małżeństw chrześcijan z osobami nieochrzczonymi. Wpadało w tym miejscu (w innych zresztą także) wykorzystać dobrą monografię: A. Hopfenbeck, *Privilegium Petrinum. Eine rechtssprachliche und rechtsbegriffliche Untersuchung* (Münchener Theologische Studien. III. Kanonistische Abteilung, 35 Bd.) St. Ottilien 1976. Przywołane przez Autora teksty odnoszą się przede wszystkim do takich małżeństw „mieszanych” (tj. osób ochrzczonych z nieochrzczonymi – *cum haereticis, infidelibus, Iudaeis*), ale właśnie w tego rodzaju kontekście faktycznym i merytorycznym rodziły się próby doktrynalnego i normatywnego uregulowania tej kwestii, niezmiernie ważnej dla ówczesnego chrześcijaństwa. Wypracowano także krótką formułę oddającą istotny sens przyjmowanych rozwiązań legislacyjnych: *Crimina in baptismo solvuntur, non coniugia*.

W kolejnym punkcie Autor zajmuje się ukazaniem regulacji prawnej tej kwestii w *Dekrecie Gracjana* i dekretach papieża Innocentego III. Szkoda, iż do omówienia glos do *Dekretu Gracjana* Autor nie wykorzystał znakomitego, dwutomowego dzieła R. Weiganda, *Die Glossen zum Dekret Gratians. Studien zu den frühen Glossen und Glossenkompositionen*, w: *Studia Gratiana*, Bd. 25 i Bd. 26, Roma 1991. Chciałbym także zauważyć, że to właśnie Weigand dowiódł, iż Roland Bandinelli nie był późniejszym papieżem Aleksandrem III, jak się powszechnie dotąd sądziło i co podaje też ks. Świączny w polskiej wersji swojej rozprawy (mps w Bibliotece KUL, s. 64). „Złoty okres kanonistyki” Autor potraktował zbyt „szkolnie” i przypuszczam, że ta partia pracy specjalistom nie przypadłaby do gustu. Nie wykorzystał on – z pewnością dostępnych w Pamplonie – *Studia Gratiana, Monumenta Iuris Canonici* (trzy serie), *Zeitschrift der Savigny-Stiftung (Kanonistische Abteilung)*, co umożliwiłoby Mu bardziej wnikliwe przedstawienie tej problematyki.

Nowe wydarzenia historyczne, jak odkrycie Ameryki i związane z nim rozwój działalności misyjnej Kościoła oraz konfrontacja z poligamiczną mentalnością ludów tubylczych, „zmusiły” niejako papieży do nowych, konkretnych decyzji normatywnych. Ich wykładnia jest przedmiotem następnego punktu recenzowanej publikacji. Szczególne znaczenie w tej materii mają takie dokumenty, jak: bulla *Altitudo* (1537 r.) papieża Pawła III, konstytucja *Romani Pontificis* (1571 r.) papieża Piusa V oraz konstytucja *Populis* (1585 r.) papieża Grzegorza XIII, regulujące rozwiązanie małżeństwa w przypadkach nie przewidzianych w przywileju Pawłowym. Analiza tych dokumentów jest staranna i zapoznaje czytelnika z wieloma kwestiami małżeńskimi, które wynikały m.in. z uprowadzania w niewolę i transportacji do państw amerykańskich ludności Angoli, Etiopii, Gwinei oraz innych krajów afrykańskich.

Promulgowany w 1917 r. CIC w can. 1125 stanowi, że postanowienia zawarte we wspomnianych wyżej dokumentach papieskich, mające dotąd charakter prawa partykularnego, stają się prawem powszechnym. Interpretacja tego kanonu jest przedmiotem refleksji naukowej Autora w dalszej części omawianego streszczenia. Kolejno ks. Świączny omawia instrukcję Świętego Officium z 1. 05. 1934 r. oraz *Instructio*

pro solutione matrimonii in favorem fidei Kongregacji Nauki Wiary z 6. 12. 1973 r. Jest to cenna prezentacja stanowiska Stolicy Apostolskiej w interesującej go materii. W partii końcowej Autor wnikliwie analizuje unormowania zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. (kan. 1141-1150) Pierwsza część streszczenia rozprawy ks. Świącznego jest wnikliwa, dobrze uargumentowana i dowodzi znakomitej orientacji w problematyce.

3. Druga część (s. 92-125) jest próbą usystematyzowania elementów prawnych składających się na władzę Kościoła nad małżeństwami nieochrzczonych i pozwalających na jej wykonywanie. Autor koncentruje się przy tym na najbardziej typowej formie owej władzy, a mianowicie rozwiązywaniu węzła małżeńskiego dwojga osób nieochrzczonych. Stosuje w tym omówieniu klarowny schemat metodologiczny: przesłanki wstępne (sakralny, lecz nie sakramentalny charakter węzła małżeństwa naturalnego i nierozzerwalność takiego związku), podstawy władzy (przywilej Pawłowy, wymogi *a lege*, rozwiązanie *in favorem fidei* – wymagania nie skodyfikowane), władza kompetentna (wyłączna kompetencja papieża), natura prawna (przywilej czy dyspensa), wymagania prawne (do udzielenia przywileju Pawłowego, do rozwiązania małżeństwa *in favorem fidei*) oraz ograniczenia. Ta część streszczenia dysertacji jest samodzielną refleksją Autora, opartą przede wszystkim na kognicji odpowiednich dokumentów źródłowych, dobrym ich rozumieniu oraz właściwej interpretacji.

Zamiast tradycyjnego zakończenia Autor w wersji polskiej sformułował aż 20 krytycznych wniosków końcowych. Niektóre z nich warto przytoczyć: a) Kościół od początku miał świadomość istnienia pewnych specyficznych wartości (wiara, jej ochrona lub umocnienie), dominujących nad zasadą nierozzerwalności małżeństwa naturalnego i uzasadniających jego rozwiązanie; b) kompetencja papieża do udzielenia tego przywileju (Autor proponuje używanie tego właśnie terminu) jest wyłączna, jakkolwiek problem nadal pozostaje dyskusyjny; c) nie wydaje się wskazane rozwiązanie kwestii rozwiązania małżeństwa w kontekście jego nierozzerwalności ani pełni władzy papieskiej. Bardziej sensowna jest jej eksplikacja w aspekcie prawa i obowiązku wiernego do życia zgodnie ze swoją wiarą, także w związku małżeńskim. Tylko współdziałanie trzech czynników: wiara – własna i potomstwa, stan małżeński jako forma i sposób realizacji powołania chrześcijańskiego oraz władza Najwyższego Prawodawcy uzasadniają w szczególnych przypadkach rozwiązanie węzła małżeństwa naturalnego. Sądzę, iż powyższe wnioski są logiczne, chociaż pierwszy (a) wydaje się naruszać personalistyczną koncepcję małżeństwa i godność osoby ludzkiej.

4. Rozprawę doktorską ks. S. Świącznego, opublikowaną, niestety, tylko w streszczeniu, oceniam jako bardzo staranne i wnikliwe studium z kanonicznego prawa małżeńskiego. Konstrukcja dysertacji jest logiczna i treściowo spójna, terminologia precyzyjna, szeroki jest zakres wykorzystanych źródeł i literatury (w niemal wszystkich językach kongresowych), poprawny sposób ich wykładni. Szkoda, że Autor nie sięgnął do prac polskich kanonistów (poza jednym artykułem A. Vetulaniego, opublikowanym *nota bene* w języku francuskim) i wskutek tego nie wykorzystał okazji do promocji naszych badań, co najmniej na obszarze języka hiszpańskiego. Wartość rozprawy dodatkowo podnosi staranna redakcja techniczna. Jej przyjęcie na uznanym Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Navarra w Pamplonie w pełni gwarantuje odpowiedni poziom naukowy i dlatego godna jest polecenia polskim kanonistom.

Ośmielam się w tym miejscu wysunąć postulat, aby i w naszym kraju wprowadzić ustawy wymóg publikacji chociaż części rozprawy – jako warunek otrzymania dyplomu doktorskiego – oraz obowiązek rozesłania do bibliotek, przynajmniej uniwersyteckich, egzemplarza tej publikacji.

Bronisław W. Zubert OFM

Wawrzyniec Goślicki, *O senatorze doskonałym księgi dwie*, oprac. M. Korolko, Kraków 2000, Wydawnictwo ARCANA, ss. 562

Nakładem Wydawnictwa „Arcana” ukazało się klasyczne dzieło Wawrzyńca Grzymały Goślickiego *O senatorze doskonałym księgi dwie, w których są wyjaśnione obowiązki urzędników oraz szczęśliwe życie obywateli i pomyślność państwa*. Publikacja składa się z dwóch części, obok siebie znajdują się dwa teksty – oryginał (język łaciński) i tłumaczenie. Przekładu na język polski dokonał Tadeusz Bieńkowski, książkę wstępem opatrzył Mirosław Korolko.

Autor dzieła Wawrzyniec Goślicki, urodził się ok. 1530 r. we wsi Goślice nieopodal Płocka, w rodzinie szlacheckiej zaangażowanej w życie polityczne Rzeczypospolitej. Studiował najpierw w Akademii Krakowskiej, gdzie zdobył wykształcenie humanistyczne, uzyskując magisterium ze sztuk wyzwolonych, a następnie kształcił się w Italii (Padwa, Bolonia, Rzym): tam uzyskał doktorat z obojga praw. Zagraniczną edukację zakończył łacińskim traktatem *De optimo senatore libri*, który został wydany drukiem. Pięcioletni pobyt w Italii zaowocował również wykształceniem teologicznym.

Po powrocie do kraju Goślicki znalazł się w gronie sekretarzy Zygmunta Augusta, pełniąc liczne funkcje dyplomatyczne. W czasie bezkrólewia angażował się w liczne misje dyplomatyczne związane z pierwszą i drugą elekcją. Po wyborze na króla Stefana Batorego znalazł się w jego korpusie dyplomatycznym. W królewskiej kancelarii poznał się bliżej z Janem Zamoyskim, z którym połączyły go wspólne zapatrywania na rolę senatu w królestwie. Goślicki przyjął święcenia kapłańskie, wypowiedział się więc jako przedstawiciel duchowieństwa katolickiego. W 1586 r. otrzymał nominację na biskupa Kamienieckiego. Na przełomie 1587-1588 r. witał króla elekta Zygmunta III Wazę na Rynku Krakowskim. Następnie jako senator Zygmunta III udzielał się w zakresie nauki i kultury. W 1590 r. otrzymał nominację na biskupstwo chełmskie, a w rok później przemyskie, Goślicki zaangażował się w działalność duszpasterską i społeczną. W 1594 r. przeprowadził w Przemyślu synod diecezjalny, który położył podwaliny pod późniejszą unię, zawartą w Brześciu pomiędzy Kościołem katolickim a Cerkwią prawosławną. W 1601 r. Goślicki został biskupem poznańskim. Zmarł w 1607 roku.